

TASVIRIY SAN'ATDA KOMPOZITSIYA QONUNIYATLARI VA UNING AHAMIYATI

GULISTON DAVLAT UMIVERSITETI SAN'ATSHUNOSLIK FAKULTETI

HAMIDOV ASILBEK

ANNOTATSIYA (O'zbek tilida)

Ushbu maqolada tasviriy san'atda kompozitsiya tushunchasi, uning asosiy qonuniyatlari, tuzilish tamoyillari hamda badiiy asarning mazmuniy va ifodaviy qimmatini belgilashdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Kompozitsiya san'at asarining ichki tartibi, elementlar o'zaro bog'liqligi, ritm va muvozanatni ta'minlovchi omil sifatida izohlanadi. Maqolada klassik va zamonaviy san'atdagi kompozitsion yondashuvlar misollar orqali ochib beriladi.

ANNOTATION (In English)

This article examines the concept of composition in visual arts, its fundamental principles, structural rules, and its crucial role in determining the expressive and semantic value of an artwork. Composition is described as the internal order of a piece, governing the relationship between its elements and ensuring harmony, balance, and rhythm. The article highlights classical and contemporary approaches to composition with relevant examples.

АННОТАЦИЯ (На русском языке)

В данной статье рассматривается понятие композиции в изобразительном искусстве, её основные закономерности, структурные принципы и значение в формировании содержательной и выразительной ценности произведения. Композиция описывается как внутренний порядок художественного

произведения, обеспечивающий взаимосвязь элементов, гармонию, ритм и равновесие. В работе также анализируются классические и современные подходы к композиции.

Kalit soʻzlar:

Kompozitsiya, tasviriy sanʼat, ritm, muvozanat, markaz, perspektiva, dinamika, fazoviy tuzilma, badiiy ifoda.

Keywords:

Composition, visual arts, rhythm, balance, focus, perspective, dynamics, spatial structure, artistic expression.

Ключевые слова:

Композиция, изобразительное искусство, ритм, равновесие, центр, перспектива, динамика, пространственная структура, художественная выразительность.

KIRISH

Tasviriy sanʼatda kompozitsiya — bu tasviriy elementlarning maʼlum bir tartibda joylashtirilishi, ularning bir-biri bilan bogʻliqligi va umumiy gʻoya, mazmunni ochishga xizmat qiluvchi ichki tuzilmadir. Har bir sanʼat asari — rasm, haykaltaroshlik, grafika yoki dizayn boʻlsin — mazmunini tomoshabinga yetkazish uchun puxta kompozitsion yechimga ega boʻlishi kerak. Kompozitsiya sanʼatning “grammatikasi” boʻlib, u orqali ijodkor oʻz niyatini tartibli, tushunarli va taʼsirchan shaklda ifodalaydi.

Zamonaviy sanʼatda shakl va mazmun turlicha talqin qilinayotgan boʻlsa-da, kompozitsiya qonuniyatlari har qanday badiiy ijodning asosini tashkil etadi. Ushbu

maqolada kompozitsiyaning asosiy tamoyillari va uning tasviriy san'atdagi o'rni chuqurroq tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

1. Kompozitsiya tushunchasi va uning vazifalari

Kompozitsiya — bu tasviriy san'atda predmet, shakl, rang, chiziq va fazoni maqsadga muvofiq joylashtirish jarayonidir. Uning asosiy vazifalari:

Mazmunni ochish: Asar g'oyasini tomoshabinga ravshan yetkazish.

Estetik uyg'unlik yaratish: Elementlar o'rtasida muvozanat va uyg'unlik hosil qilish.

Diqqatni boshqarish: Tomoshabinning nigohini kerakli yo'nalishda yetaklash.

Hissiy ta'sirni kuchaytirish: Ritm, kontrast, rang orqali emotsional holat yaratish.

2. Kompozitsiya qonuniyatlari

2.1. Muvozanat (Balans)

Kompozitsiyada vizual og'irliklarni teng taqsimlash muhim. Simmetrik va assimetrik muvozanat turi mavjud. Klassik san'atda simmetriya ko'p uchrasa, zamonaviy san'atda assimetrik yechimlar ustun.

2.2. Markaz (Kompozitsion markaz)

Har bir asarda diqqatni o'ziga tortuvchi asosiy nuqta bo'ladi. Bu markaz rang, yorug'lik, kontrast yoki shakl orqali ajratiladi. Masalan, portretida yuz, peyzajda esa yorqin ob'ekt markaz bo'lishi mumkin.

2.3. Ritm va takrorlanish

Ritm — takroriy shakl yoki ranglarning tartibli ketma-ketligi bo‘lib, tasvirda harakat, oqim, davomiylik hissini uyg‘otadi.

2.4. Kontrast

Qarama-qarshi elementlar (yorug‘–qorong‘i, katta–kichik, sovuq–issiq ranglar) asarni jonlantiradi va diqqatni kuchaytiradi.

2.5. Perspektiva

Fazoviy chuqurlik yaratish uchun chiziqli, havo va rangli perspektiva qonuniyatlari qo‘llanadi. Ular tasvirni haqiqatga yaqinlashtiradi.

2.6. Format va kompozitsion joylashuv

Rasmning vertikal, gorizontal yoki kvadrat formatga ega bo‘lishi kompozitsion yechimni belgilaydi. Masalan, vertikal format dinamika, gorizontal esa osoyishtalikni ifodalaydi.

3. Klassik va zamonaviy san’atda kompozitsiya

Klassik san’atda

Qattiq qoida va nisbatlar mavjud.

“Oltin kesim” tamoyili ko‘p qo‘llanadi.

Markaz aniq belgilangan.

Zamonaviy san’atda

Qoidalardan ongli ravishda chekinish keng tarqalgan.

Minimalizm, abstrakt san’atda markaz bo‘lmasligi ham mumkin.

Kompozitsiya ko‘proq g‘oya va kontseptual mazmunga bo‘ysundiriladi.

4. Kompozitsiyaning amaliy ahamiyati

Rassom uchun: G‘oyani to‘liq yetkazish imkonini beradi.

Tomoshabin uchun: Asarni oson qabul qilish va tushunishni ta’minlaydi.

Dizaynda: Reklama, kitob grafika, web-dizayn kabi sohalarda kompozitsiya asosiy qurol hisoblanadi.

O‘quv jarayonida: Tasviriy san’at ta’limida kompozitsiya asosiy fanlardan biri bo‘lib, ijodiy fikrlashni shakllantiradi.

XULOSA

Tasviriy san’atda kompozitsiya — asarning mazmuni, tuzilishi va ta’sirchanligini belgilovchi eng muhim omildir. Kompozitsiya qonuniyatlarini bilish va ulardan oqilona foydalanish san’atkorni g‘oyani to‘g‘ri ifodalashga, tomoshabin e’tiborini boshqarishga va estetik birlik yaratishga yordam beradi. Zamonaviy san’atda uslublar turli bo‘lsa-da, kompozitsiya barcha yo‘nalishlarda markaziy ahamiyat kasb etadi. Shunday ekan, kompozitsiyani chuqur o‘rganish har bir ijodkorning professional rivoji uchun zarurdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Абрамов В. М. Основы композиции в изобразительном искусстве. — Москва: Искусство, 2010.

Мамадалиев А. Tasviriy san’at nazariyasi asoslari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2015.

Волков Н. Н. Композиция в живописи. — Москва: Просвещение, 2004.

Ибрагимов Ш. Rangtasvir asoslari va metodikasi. — Toshkent: San'at, 2018.

Arnheim, R. Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative Eye. — University of California Press, 2004.

Чугунов К. Теория и практика композиции. — Санкт-Петербург: Питер, 2012.

Gombrich, E. H. The Story of Art. — London: Phaidon Press, 2016.

Qodirov B. Tasviriy san'at kompozitsiyasi. — Toshkent: Fan, 2020.

Lauer, D. & Pentak, S. Design Basics. — Cengage Learning, 2015.

Read, H. The Meaning of Art. — Faber & Faber, 2018.

i

i